

บทที่ ๓

บทบาทของชาวญี่ปุ่นที่เข้ามาบริหารราชการในประเทศไทย

ในคอนต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ต้องทรงประสบความยุ่งยากในการปกครองประเทศทั้งปัญหาภายนอกและภายใน คือ ทางด้านภายในประเทศอำนาจในการปกครองส่วนใหญ่ขณะนั้นอยู่ในมือของพวกสกุลขุนนาง ส่วนด้านภายนอกประเทศ อิทธิพลของอังกฤษและฝรั่งเศส กำลังแผ่ขยายเข้ามาในเมืองไทย ด้วยเหตุนี้พระองค์จึงทรงมีพระราชดำริที่จะทำการปรับปรุงประเทศ เพื่อตั้งอำนาจมาสู่พระองค์และเพื่อต่อต้านอิทธิพลของประเทศตะวันตกในเวลาเดียวกัน

ในด้านการปรับปรุงประเทศนั้น พระองค์ทรงเล็งเห็นว่าชาวไทยที่มีความรู้พอที่จะมาช่วยในการปรับปรุงประเทศนั้น มีอยู่เป็นจำนวนจำกัด จึงทรงจ้างชาวต่างประเทศมาเป็นที่ปรึกษาราชการ (Foreign Adviser) เข้าบริหารราชการเป็นที่ปรึกษาประจำกระทรวงต่าง ๆ ทำหน้าที่คอยช่วยเหลือแนะนำหรือบริหารกิจการงานเมืองทั้งส่วนที่ปรับปรุงและที่จัดตั้งขึ้นใหม่ตามแบบแผนในประเทศยุโรป ซึ่งคนไทยยังไม่มีความรู้พอที่จะจัดการด้วยตนเองได้ และพวกที่ปรึกษานี้ จะช่วยฝึกงานให้แก่คนไทย ที่ปรึกษามีทุกกระทรวง เช่น กระทรวงการต่างประเทศ กระทรวงการคลัง และกระทรวงยุติธรรม เป็นต้น จนชาติที่พระองค์ทรงจ้างมาเป็นที่ปรึกษามีทั้งชาวตะวันตกและตะวันออก ญี่ปุ่นเป็นประเทศตะวันออกเพียงประเทศเดียวที่พระองค์ทรงจ้างมาเป็นที่ปรึกษาราชการ ทั้งนี้เพราะทรงมีความชื่นชมกับความสำเร็จทางการปรับปรุงประเทศของญี่ปุ่น ประกอบกับค่าจ้างที่ปรึกษาชาวญี่ปุ่นนั้นถูกกว่าจ้างชาวตะวันตกด้วย^๑ พระองค์ทรงจ้างที่ปรึกษา

^๑ Junjiro Nishino, Four Hundred Years History between the Relation of Japan and Thailand. (Jiji Press, 1972) p. 60

ชาวญี่ปุ่นคนแรกทางค่านกฎหมาย เพราะทรงเห็นว่าญี่ปุ่นได้ปรับปรุงกฎหมายของตนจนสามารถยกเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขตได้ จึงทรงคิดที่จะให้ชาวญี่ปุ่นมาแนะนำวิธีการปฏิบัติแก่ไทยบ้าง คนสำคัญที่พระองค์ทรงจ้างมาก็คือ ดร.โทคิชิ มาซาโอะ (Dr. Tokichi Masao)

นายโทคิชิ มาซาโอะ

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชประสงค์ที่จะยกเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขตที่ไทยเสียให้แก่ชาวต่างประเทศเพื่อเรียกร้องเอกราชทางการศาลคืนมา การดำเนินงานนี้แบ่งออกเป็นสองระยะ คือ สมัยแรกระหว่าง

ในเอกสารชั้นต้นที่กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เรียกว่า นายโทคิชิ มาซาโอะ ดร.โทคิชิ มาซาโอะ (ชาวไทยเรียกว่า มาซา) เกิดที่เมืองโอสึ มาชิ (Ōsu-machi) จังหวัด เอฮิเมะ (Ehime Pref.) เกาะชิโกกุ (Shikoku) ใน พ.ศ. ๒๔๑๓ (ค.ศ. ๑๘๗๐) เรียนวิชากฎหมายที่วิทยาลัยโตเกียว สำเร็จใน พ.ศ. ๒๔๓๒ (ค.ศ. ๑๘๘๙) ไปศึกษาต่อ ณ สหรัฐอเมริกา พ.ศ. ๒๔๓๘ (ค.ศ. ๑๘๙๕) ได้ปริญญาตรีทางกฎหมายจากมหาวิทยาลัยเวอร์จิเนีย และต่อมา สำเร็จปริญญาเอกทางกฎหมายที่มหาวิทยาลัยเยล (Yale University)

พ.ศ. ๒๔๕๐ - ๒๔๕๒^๑ ในการดำเนินงานนี้พระองค์ทรงใช้ผู้ปู้เป็นแบบอย่าง เพราะผู้ปู้เป็นประเทศแรกทางตะวันออกที่สามารถยกเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขต ได้เป็นผลสำเร็จ ทั้งนี้ผู้ปู้ใช้วิธีเลือกหาเนติบัณฑิตชาวต่างประเทศผู้ชำนาญระเบียนกฎหมายประเทศตะวันตก คือ นายบัวซองนาค (Mr. Boissonade) มาเป็นที่ปรึกษาร่วมดำเนินงานกับข้าราชการผู้ปู้ในการตรวจชำระกฎหมาย จัดเข้า

^๑ ทรงศรี อัจจอรุณ, เรื่องเกม, หน้า ๘๗ - ๘๐.

สมัยแรก ตามสนธิสัญญาที่ทำกับอังกฤษใน พ.ศ. ๒๔๒๖ (ค.ศ. ๑๘๘๓) ฝรั่งเศสใน พ.ศ. ๒๔๔๗ (ค.ศ. ๑๙๐๔) ตกลงให้ตั้งศาลผสมซึ่งเรียกว่าศาลต่างประเทศขึ้นเป็นครั้งแรกที่เชียงใหม่ ให้มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีแพ่งและอาญา ซึ่งคนอังกฤษ (ฝรั่งเศส) หรือคนในบังคับอังกฤษ (ฝรั่งเศส) เกี่ยวข้องเป็นคู่ความ ในเขตจังหวัดเชียงใหม่ ลำปาง และลำพูน ศาลนั้นประกอบด้วยผู้พิพากษาไทยและกงสุลอังกฤษ (ฝรั่งเศส) ร่วมกันพิจารณา แ่กงสุลก็มีสิทธิที่จะถอนคดีไปพิจารณาเอง ถ้าไม่พอใจคำพิพากษาของศาล

สมัยที่สอง ตามสนธิสัญญา พ.ศ. ๒๔๕๐ (ค.ศ. ๑๙๐๗) ระหว่างไทยและฝรั่งเศส ฝรั่งเศสยินยอมให้คนบังคับฝรั่งเศสชาวเอเชียทั่วราชอาณาจักร ขึ้นอยู่ในอำนาจศาลระหว่างประเทศทั้งในคดีแพ่งและอาญา ส่วนสิทธิการถอนคดีมอบให้อยู่ในความวินิจฉัยของกงสุลเอง ส่วนคนฝรั่งเศสยังคงอยู่ในอำนาจศาลกงสุลในกรุงเทพฯ หรือศาลต่างประเทศที่เชียงใหม่

ส่วนอังกฤษตามสนธิสัญญา พ.ศ. ๒๔๕๒ (ค.ศ. ๑๙๐๙) ยอมให้คนในบังคับอังกฤษและชนชาติอังกฤษขึ้นศาลระหว่างประเทศไค้หมด แต่ในกรณีที่คนในอังกฤษโดยกำเนิดหรือโดยแปลงสัญชาติเป็นคู่ความ ต้องมีที่ปรึกษาชาวยุโรปนั่งพิจารณาอยู่ด้วย และในคดีที่คนอังกฤษเช่นนี้เป็นจำเลยต้องถือความเห็นของที่ปรึกษาชาวยุโรปเป็นบังคับ ใน พ.ศ. ๒๔๕๖ (ค.ศ. ๑๙๑๓) เคนมาร์กก็ทำสัญญาตามแบบอังกฤษ

การที่อังกฤษและฝรั่งเศสยินยอมมอบอำนาจทางการศาลบางส่วนคืน เป็นเพราะชาติเหล่านั้นไค้คืนแดนจากไทยเป็นการตอบแทน

ระเบียบเรียบเรียงตามแบบประเทศทางยุโรป และจัดงานทางด้านศาลยุติธรรม ให้มีความมั่นคงเป็นปึกแผ่น และเมื่อประเทศทั้งปวงเห็นว่ากฎหมายและการศาลของญี่ปุ่นเป็นระเบียบดีแล้ว ก็ยอมยกเลิกอำนาจศาลกงสุลยอมให้คนไทยบังคับของคนที่ขึ้นต่อกฎหมายและศาลของญี่ปุ่นตั้งแต่นั้นมา จากการศึกษาที่พระองค์ทรงมีพระราชดำริครั้งนี้ จึงทรงจ้างผู้เชี่ยวชาญต่างประเทศมาช่วยปรับปรุงทางด้านกฎหมายไทย ซึ่งในจำนวนชาวต่างประเทศนั้นมี นายโทกิชิ มาซาโอะ รวมอยู่ด้วย

นายมาซาโอะ เข้ามารับราชการในประเทศไทยเมื่อเดือน พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๐ (ค.ศ. ๑๘๘๗) โดยคำแนะนำของรัฐมนตรีกลาโหมญี่ปุ่นในขณะนั้น ทั้งนี้ เพราะพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชประสงค์ที่จะหาผู้เชี่ยวชาญทางด้านกฎหมายมาช่วยนายโรลัน ยัคแมงส์ (Mr. Rolin Jacquemyns) ในการปรับปรุงกฎหมาย มาซาโอะ ได้รับอัตราเงินเดือน ๆ ละ ๔๑๖ บาท ๕๒ อัฐ และค่าเช่าบ้านเดือนละ ๕๐ บาท^๒ เขาเป็นชาวญี่ปุ่นที่มีบทบาทมากในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทำหน้าที่ปรับปรุงกฎหมายให้ทันสมัยตามแบบตะวันตก และนอกจากนี้ยังเป็นผู้ริเริ่มที่จะให้ญี่ปุ่นยกเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขตในไทย ถึงแม้ว่าเขายังไม่สำเร็จเพราะถึงแก่กรรมก่อนก็ตาม แต่ก็ได้แสดงความประสงค์ที่จะช่วยยกเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขตตลอดระยะเวลาที่ดำรงตำแหน่งในไทย บทบาทของนายมาซาโอะ พอจะกล่าวเป็นคำสั้น ๆ ได้คือ

^๑หลวงบริรักษ์นิติเกษตร (รวบรวม), "พระราชปรารภประมวลกฎหมายลักษณะอาญา" กฎหมายลักษณะอาญาเล่มใหม่, (พระนคร : โรงพิมพ์บริษัทคณะช่างจำกั๊ก, ๒๔๕๒), หน้า ๓.

^๒ร.๖ บ.๒.๒๓/๗๗ "กรมพระยาเทววงศ์วโรปการ กราบพลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว" ที่ ๑๕๒/๑๐๑๖ ลงวันที่ ๘ ธันวาคม ร.ศ. ๑๑๖ (พ.ศ. ๒๔๕๐).

ทางด้านการปรับปรุงกฎหมาย ทางด้านสิทธิสภาพนอกอาณาเขต และทางด้านเศรษฐกิจ เขาเป็นคนที่คุ้นเคยกับด้านมาสนใจทางด้านการค้าและมาลงทุนในประเทศไทย ทั้ง ๆ ที่ในสมัยก่อนญี่ปุ่นมิได้สนใจประเทศไทยทางด้านนี้เลย นอกจากการติดต่อกันทางการทูตเท่านั้น

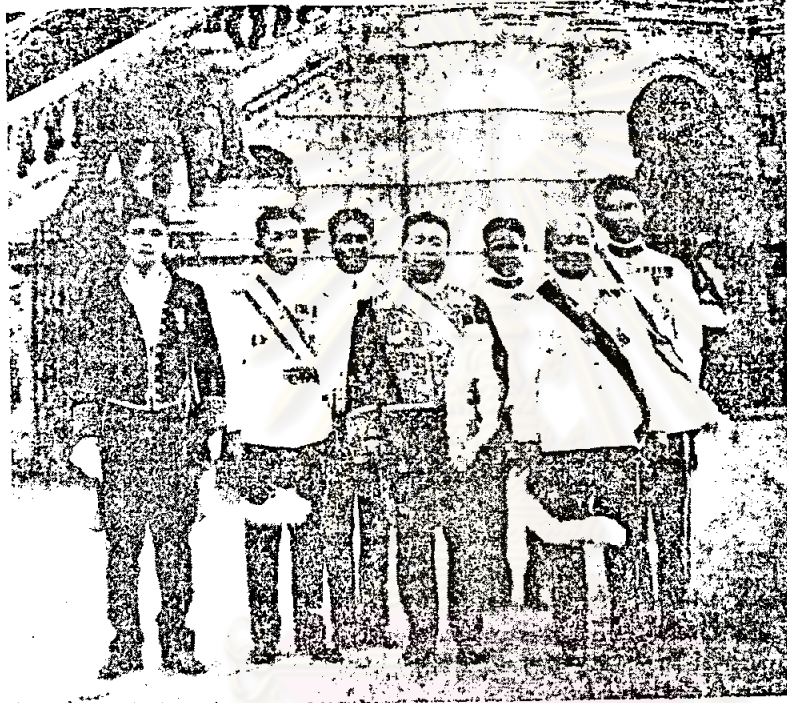
นายมาซาโอะ ได้มาอยู่เมืองไทยเป็นเวลานานถึง ๑๖ ปี เหตุที่ต้องออกจากราชการเพราะว่าร่างกายทรุดโทรมทำงานไม่ไหว นายมาซาโอะได้เดินทางกลับญี่ปุ่นใน พ.ศ. ๒๔๕๖ (ค.ศ. ๑๙๑๓) และได้เป็นยูแทนราษฎรสังกัดพรรคเซยูไค (Seiyukai) ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๑ ในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๔ (ค.ศ. ๑๙๒๑) ได้รับแต่งตั้งให้เป็นอัครราชทูตญี่ปุ่นประจำประเทศไทย แต่ทำงานได้เพียง ๖ เดือนเท่านั้นก็ถึงแก่กรรมด้วยโรคเส้นเลือดในสมองแตก วันที่ ๑๑ สิงหาคม ที่กรุงเทพฯ เมื่อมีอายุเพียง ๕๒ ปีเท่านั้น ทางรัฐบาลไทยได้จัดงานพระราชทานเพลิงศพให้อย่างสมเกียรติที่วัดสระเกศ

นายมาซาโอะ กับงานร่างประมวลกฎหมาย

ใน พ.ศ. ๒๔๔๐ (ค.ศ. ๑๘๙๗) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตั้งคณะกรรมการร่างประมวลกฎหมายอาญา^๒ ขึ้นชุดหนึ่ง เพื่อทำหน้าที่ตรวจพระราชกำหนดบทพระอัยการทั้งเก่าและใหม่ และปรึกษาลักษณะที่จะชำระและจัดระเบียบกฎหมายเดิม นายโทชิชิ มาซาโอะ ได้เข้าร่วมเป็นกรรมการในคณะกรรมการชุดนี้ด้วย และเมื่อ นายริชาร์ด เคิร์กแพตริก (Richard Kirkpatrick) กรรมการผู้หนึ่งถึงแก่กรรม และ นายคอร์เนย์ ชเลสเซอร์ เนติบัณฑิตชาวเบลเยียม

^๑ Sakai Miki, "Paternal History of Dr. Masao, "Phui to Koku. Kujujiro Masao (ed.), (Tokyo : 1922), p. 14.

^๒ ฎรายละเอียบทที่ ๔

THE LATE DR. T. MASAO RETURNING TO SIAM AS H. J. M.'S ENVOY EXTRAORDINARY AND MINISTER PLENIPOTENTIARY TO CELEBRATE THE FRIENDSHIP BETWEEN JAPAN AND SIAM. PHOTO TAKEN AFTER AN AUDIENCE WITH HIS MAJESTY RAMA VI.

พระยามทธร (ตีมาซา) กรรมการศาลฎีกาได้กลับมา
กรุงเทพฯ ในฐานะเป็นอัครราชทูตพิเศษและอัครราชทูตผู้
อำนาจเต็มแห่งสมเด็จพระเจ้ากรุงญี่ปุ่น เพื่อเจริญพระราช
ไมตรีระหว่างกรุงสยามกับญี่ปุ่น ให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้นจนภาพถ่าย
เมื่อกลับมาจะเข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีที่หกแล้ว.

ได้เข้ารับตำแหน่งแทน นายโทคิจิ มาซาโอะพร้อมด้วย นายคอร์เนย์ ซเลตเซอร์ ได้ร่วมมือกันทำการรวบรวมพระราชกำหนดบทพระอัยการอันจะไขต่อไปเรียบเรียงเป็นร่างขึ้นไว้ แต่ยังไม่ได้ทำการตรวจชำระ เพราะติดการทำสัญญาระหว่างไทยกับฝรั่งเศสใน พ.ศ. ๒๔๔๗ (ค.ศ. ๑๙๐๔) จึงหยุดชะงักไป

ต่อมาเมื่อประมวลกฎหมายอาญาได้ร่างเสร็จแล้วโดยคณะกรรมการอีกชุดหนึ่ง^๑ ซึ่งมี นายยอร์ช ปาดูซ์ (Georges Padoux) นักกฎหมายชาวฝรั่งเศส ผู้มีความชำนาญในการร่างและเปลี่ยนแปลงแก้ไขกฎหมายให้เหมาะสมแก่แต่ละประเทศเป็นหัวหน้า กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์ซึ่งได้รับการแต่งตั้งให้เป็นกรรมการชั้นสูงตรวจร่างประมวลกฎหมายลักษณะอาญาใน พ.ศ. ๒๔๔๕ (ค.ศ. ๑๙๐๒)^๒ ไม่ทรงพอพระทัยที่ประมวลกฎหมายอาญานี้มีลักษณะเป็นประมวลกฎหมายตามแบบภาคพื้นยุโรป ควรเป็นแบบระบบกฎหมายอังกฤษมากกว่า แต่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่ากฎหมายเดิมของไทยมีแนวโน้มเป็นแบบกฎหมายยุโรปมากกว่า ด้วยเหตุนี้จึงกล่าวที่กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์จึงมิได้ทรงเป็นธุระ

^๑ คณะกรรมการชุดนี้ประกอบด้วย นายยอร์ช ปาดูซ์ เป็นประธาน นายวิลเลียม แอลเฟรด ทิลลิเก ผู้แทนเจ้ากรมอัยการ พระอัครการประสิทธิ์ (ปลัด) ผู้พิพากษาศาลคดีต่างประเทศ และหลวงสถลสัตยาทร (ทองบวม) ผู้พิพากษาศาลแพ่ง

^๒ คณะกรรมการชุดนี้ประกอบด้วย พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงดำรงราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย พระเจ้าน้องยาเธอกรมหลวงเทววงศ์วโรปการ เสนาบดีกระทรวงต่างประเทศ และพระเจ้าลูกยาเธอกรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์ เสนาบดีกระทรวงยุติธรรม ซึ่งนายโทคิจิ มาซาโอะ และมิสเตอร์ยอนส์ตีวาค แบล็ก กรมการศาลฎีกา ได้รับหน้าที่แทนกรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์ ตลอดมาในสมัยประชุม

ในการตรวจร่างกฎหมายอาญา นายโทคิชิ มาซาโอะ ได้รับเป็นธุระในการตรวจร่างประมวลกฎหมายอาญาต่อมาโดยเข้าร่วมการประชุมด้วยทุกครั้ง ซึ่งถือว่าได้รับเกียรติมากเพราะมีฐานะเป็นผู้แทนจากเสนาบดีกระทรวงยุติธรรม ดังนั้นจึงได้ว่านายมาซาโอะ ได้มีความสำคัญในการร่างประมวลกฎหมายอาญามากที่สุด เพราะเป็นบุคคลที่ทำงานมาตั้งแต่เริ่มจนกระทั่งประกาศใช้ประมวลกฎหมายอาญาในวันที่ ๑๕ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๑ (ค.ศ. ๑๙๐๘)

นอกจากจะมีบทบาทในการประมวลร่างกฎหมายอาญาแล้ว นายมาซาโอะ ยังมีบทบาทในการร่างประมวลกฎหมายแพ่ง แม้ว่าจะไม่มากเท่าประมวลกฎหมายอาญาก็ตาม คือ ใน พ.ศ. ๒๔๕๑ หลังจากประกาศประมวลกฎหมายลักษณะอาญาแล้ว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดฯ ให้ตั้งคณะกรรมการร่างประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ซึ่งประกอบด้วย พระบรมวงศานุวงศ์ เสนาบดี และข้าราชการ โดยแบ่งหน้าที่การทำงานออกเป็น ๒ กอง มีฝ่ายไทย ๓ กอง และฝ่ายต่างประเทศ ๓ กอง^๒ นายมาซาโอะได้รับเกียรติเป็นกรรมการในคณะกรรมการกองที่ ๒ แต่คณะกรรมการร่างกฎหมายชุดนี้ทำงานอยู่ไม่นาน ก็ถูกยุบโดยพฤตินัยเพราะระบบการทำงานไม่เป็นไปตามแผนที่วางไว้

นายมาซาโอะ ได้รับราชการด้วยความอุทิศส่าหะและขยันหมั่นเพียร คือ เป็นทั้งกรรมการร่างกฎหมาย และกรรมการศาลฎีกา จนพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพอพระทัย และพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์เพื่อเป็นเกียรติยศ คือ

^๑ กจช. ร.๒ ย.๑/๑ รายงานกรมพระสวัสดิ์วัฒนวิศิษฐ์ ถวายพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

^๒ อ่านรายละเอียดบทที่ ๔

ใน พ.ศ. ๒๔๔๔ (ค.ศ. ๑๙๐๕) ได้รับพระราชทานเครื่องราช
อิสริยาภรณ์ช้างเผือกอันคับที่ ๓

พ.ศ. ๒๔๕๑ (ค.ศ. ๑๙๐๘) ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์
มงกุฎชั้นที่ ๒

พ.ศ. ๒๔๕๕ (ค.ศ. ๑๙๑๒) ได้รับพระราชทานยศเป็นพระยามหิธรมณู-
ปกพรณโกศลคุณ

ใน พ.ศ. ๒๔๕๖ (ค.ศ. ๑๙๑๓) ได้ลาออกจากตำแหน่งที่ปรึกษาราชการ
กระทรวงยุติธรรม รัฐบาลเสียดายมาก คงจะเห็นได้จากที่เจ้าพระยาอภัยราชา
กราบทูลสมเด็จพระยาเทววงษ์วโรปกการ ถึงความเสียดายของพระบาทสมเด็จพระ
พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่มีต่อการลาออกของเจ้าพระยามหิธรว่า

"...แลได้รับอภัยพระหัตถ์พระเจ้าพี่ยาเชอกรมหลวง
ปราจิณกิตติบดี คำเนินพระกระแสพระบรมราชโองการ
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯว่า ตั้งแต่พระยามหิธรา
เข้ามารับราชการในกระทรวงยุติธรรม พระยามหิธรา
โคตังใจกระทำราชการตามหน้าที่ ประกอบด้วยความ
ซื่อตรงจงรักภักดีต่อไต่ฝ่าลองค์ผู้พระบาท ไต่กระทำ
ราชการไต่เป็นที่พอพระราชหฤทัยเป็นอันมาก การที่
พระยามหิธราขอเลิกสัญญาไต่ยังทรงพระอาไลยอยู่มาก
แต่เป็นความจำเป็น เพราะมีโรคโภยมาเบียดเบียน...
ไต่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้กระทรวงพระคลังมหาสมบัติ
ตั้งเบียดบ้านาญไต่ปีละ ๔๓๘ บาท ตั้งแต่วันที่ ๑๕ กรกฎาคม
พ.ศ. ๒๔๕๖ เป็นต้นไป..."

* กบส. กต. แฟ้ม ๕๒/๒ "เจ้าพระยาอภัยราชากราบทูล พระเจ้าบรม
วงศ์เชอกรมพระเทวะวงษ์วโรปกการ" ที่ ๕/๑๙๕๓ ลงวันที่ ๓๑ กรกฎาคม ๒๔๕๖.

หลังจากนั้นนายมาซาโอะก็กลับไปยังญี่ปุ่น และไต่เส้นทางกลับมาเมืองไทย
อีกใน พ.ศ. ๒๔๖๔ (ค.ศ. ๑๙๒๑) ในตำแหน่งอัครราชทูตประจำไทย ระยะเวลา
ที่นายพยายามจะให้ญี่ปุ่นยกเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขต แต่อย่างไรก็ไม่ทันสำเร็จถึง
แก่กรรมก่อน

นายมาซาโอะ กับการยกเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขต

การปรับปรุงกฎหมายเป็นวิธีหนึ่งที่จะช่วยให้ไทยได้ยกเลิกสิทธิสภาพนอก
อาณาเขตและการที่ นายมาซาโอะ และคณะกรรมการสามารถร่างประมวลอาญาได้
สำเร็จใน พ.ศ. ๒๔๕๑ นั้น ก็ทำให้บางประเทศยกเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขตของ
คนในบังคับแถบทางเหนือให้แก่ไทย คือ อังกฤษและฝรั่งเศส

นายมาซาโอะ เป็นญี่ปุ่นคนแรกที่มีความคิดจะยกเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขต
ทั้งนี้เพราะเล็งเห็นผลประโยชน์ที่ญี่ปุ่นจะได้รับต่อมา ประกอบกับความเห็นใจประเทศ-
ไทยเพราะญี่ปุ่นเคยตกอยู่ในสภาพนี้มาก่อน เริ่มจาก พ.ศ. ๒๔๕๖ (ค.ศ. ๑๙๑๓)
นายมาซาโอะ ลาออกจากราชการและเดินทางกลับประเทศญี่ปุ่น เขาได้พยายาม
ชี้แจงให้รัฐบาลและประชาชนชาวญี่ปุ่นเห็นประโยชน์ที่ญี่ปุ่นจะได้รับถ้ายกเลิกสิทธิ
สภาพนอกอาณาเขต ในไทย เช่น ได้รับอนุญาตให้ทำการเพาะปลูกฝ้าย ซึ่งเป็น
วัตถุประสงค์ที่สำคัญของญี่ปุ่น เขากล่าวเชิญชวนให้เห็นเหตุผลในการยกเลิกสิทธิสภาพ
นอกอาณาเขตว่า

"...ประเทศญี่ปุ่นควรจะเป็นประเทศแรกที่ยกเลิกสิทธิ
สภาพนอกอาณาเขตให้แก่ไทย ถ้าท่านเคานต์โอคุมะ
ยังคงอยู่ในตำแหน่งรัฐมนตรีต่างประเทศก็คงจะได้
ทำงานนี้เสร็จเพื่อผลประโยชน์ของญี่ปุ่น... มทิมทาซัน

กจช. ร.๖ ต.๕.๑๕/๑ "คำกล่าวปราศรัยของนายมาซาโอะในงานเลี้ยง
อาหารเย็นของสมาคมนายธนาคารญี่ปุ่น" ๒๕ ตุลาคม ๒๔๕๖.

ญี่ปุ่นควรจะมีเรื่องนี้และจักรงรัฐบาลให้ทำสนธิสัญญาใหม่กับสยาม ยกเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขต ในเวลาเดียวกันก็หาสิทธิต่าง ๆ ให้แก่ชาวญี่ปุ่น ไคฟู นักและทำการค้าขายทุกหนทุกแห่งในประเทศไทย ถ้าสิ่งนี้ทำไคและญี่ปุ่นได้รับอนุญาตเป็นเจ้าของที่ดินทุกหนทุกแห่ง การปลูกฝ้ายก็อาจเป็นอุตสาหกรรม ที่ได้รับการส่งเสริมกระทำโดยชาวญี่ปุ่น"

คำปราศรัยของ นายมาซาโอะนี้ ทำให้ฝ่ายรัฐบาลไทยไม่พอใจ แม้ว่าจะเป็น การชักชวนให้รัฐบาลญี่ปุ่นยกเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขตในไทยก็ตาม แต่ก็เป็นการยกเลิกที่หวังผลตอบแทนทางเศรษฐกิจด้วย

นอกจากนี้ใน พ.ศ. ๒๔๖๔ (ค.ศ. ๑๙๒๑) เมื่อ นายมาซาโอะ กลับเข้ามาในไทยอีกครั้งหนึ่งในตำแหน่งอัครราชทูตประจำไทย เขาได้ดำเนินการที่จะยกเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขตให้แก่ไทย คือ ไคแจ้งแก่กระทรวงต่างประเทศไทยว่า

กบศ. กต. แฟ้ม ๕๓/๒
 Nippon Commerce ๑๓ ธันวาคม ๒๔๕๖.

"...Japan should have been first to abolish extraterritoriality, and if Count Okuma remained in the office of Foreign Minister, this would have been done, much to the advantage of Japan... Public opinion in Japan should look into the matter, and induce the Government to conclude a new treaty with Siam, abolishing extraterritoriality, and at the same time getting rights for the Japanese to reside and follow trade everywhere in that country. If this can be done, and the Japanese are allowed to own land anywhere, cotton planting may become a promising industry in the hands of the Japanese".

ญี่ปุ่นมีความประสงค์จะแก้ไขสนธิสัญญาที่ทำไว้กับไทย ดังเช่น ผู้แทนไทยกำลังติดต่อเจรจากับประเทศมหาอำนาจอื่นเหมือนกัน และเกี่ยวกับสัญญาที่ว่าด้วยอำนาจศาลนั้น รัฐบาลญี่ปุ่นปรารถนาจะยึดเอาสนธิสัญญาระหว่างไทยกับเดนมาร์กฉบับ พ.ศ. ๒๔๕๖ (ค.ศ. ๑๙๑๓) เป็นแบบฉบับ^๑ ในเรื่องนี้สมเด็จพระยาเทววงศ์-วโรปการทรงมีคณอนให้รอดูตัวอย่างจากสนธิสัญญาใหม่ระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกา เพื่อความสะดวกในการติดต่อเจรจา เพราะผู้แทนไทยและผู้แทนอเมริกาได้ตกลงลงนามในสนธิสัญญาดังกล่าวแล้ว แต่ยังมีอาจเปิดเผยได้เนื่องจากยังรอการให้สัตยาบันของสภาเซเนตอเมริกาอยู่^๒ และเมื่อสนธิสัญญาไทยอเมริกาได้รับการให้สัตยาบันจากสภาเซเนต ในวันที่ ๒๗ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๔ อัครราชทูตญี่ปุ่นจึงแสดงความจำนงขอทราบข้อความที่ไทยตกลงทำสัญญากับสหรัฐอเมริกา กระทรวงการต่างประเทศไทยได้จัดการส่งไปให้ ต่อมา นายมาซาโอะ ได้นำร่างสัญญาที่ทางฝ่ายญี่ปุ่นจัดทำขึ้นตามแบบสัญญาไทย - เดนมาร์ก ฉบับ พ.ศ. ๒๔๕๖^๓ เสนอต่อสมเด็จพระยาเทววงศ์วโรปการ เพื่อเป็นหลักในการเจรจาทำสัญญาใหม่ ไทยยังไม่ทันจะดำเนินการแต่อย่างใด พระยามหิธรฯ (นายมาซาโอะ) อัครราชทูต

^๑ กบส. กต. แฟ้ม ๒๑ "จดหมาย คร.มาซาโอะ ทูลสมเด็จพระยาเทววงศ์วโรปการ" ลงวันที่ ๒ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๔

^๒ กบส. กต. แฟ้ม ๒๑ "ลายพระหัตถ์สมเด็จพระยาเทววงศ์ ถึง คร.มาซาโอะ" ลงวันที่ ๑๒ เมษายน ๒๔๖๔

^๓ สนธิสัญญาไทย - เดนมาร์ก ฉบับ พ.ศ. ๒๔๕๖ (ค.ศ. ๑๙๑๓) มีข้อความว่าด้วยอำนาจศาลสูงสุดท่านเองเกี่ยวกับสนธิสัญญาไทย - อังกฤษ พ.ศ. ๒๔๕๒ (ค.ศ. ๑๙๐๙) แต่ไทยไม่ต้องเสียผลประโยชน์เป็นการแลกเปลี่ยน

ญี่ปุ่นก็ถึงแก่กรรมลง ในวันที่ ๑๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๔ ดังนั้นงานเจรจาทำสนธิสัญญาใหม่ระหว่างไทยกับญี่ปุ่น ซึ่งมีทำที่จะเริ่มขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๖๔ โดยการริเริ่มของพระยามหิธรฯ จึงยุติลงก่อนที่จะได้มีการปรึกษาพิจารณาสัญญากันอย่างเป็นทางการ อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าพระยามหิธรฯจะมีได้เป็นผู้ที่สามารถเจรจายกเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขต แต่ก็เป็นผู้ที่แสดงความปรารถนาที่จะยกเลิกสิทธิพิเศษนี้แม้ว่าสาเหตุที่จะยกเลิกเพื่อผลประโยชน์ของญี่ปุ่นเองก็ตาม ซึ่งจากการเริ่มต้นของพระยามหิธรฯอัครราชทูตคนต่อ ๆ มาทำตาม และในที่สุดไทยก็ได้รับสิทธิสภาพนอกอาณาเขตคืนอย่างสมบูรณ์ใน พ.ศ. ๒๔๘๐ (ค.ศ. ๑๙๓๗)

นายมาซาโอะ นอกจากจะมีบทบาทในเรื่องการแก้ไขสิทธิสภาพนอกอาณาเขตแล้ว ยังเป็นผู้กระตุ้นให้พวกญี่ปุ่นสนใจทางด้านการศึกษาเฉพาะปลูกในประเทศไทย* ตัวท่านเองสนใจการศึกษาเฉพาะปลูกมาก ถึงกับขอที่ดินในเมืองไทยทำไร่ฝ้ายเป็นจำนวนถึง ๕๐,๐๐๐ ไร่ มีกำหนด ๕๐ ปี พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดฯ ให้สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพเจรจากับนายมาซาโอะ โดยตกลงกันว่า

๑. ให้บริษัทในบังคับสยามเป็นผู้ทำการตามพระบรมราชานุญาต
๒. เนื้อที่ลดลงมาคง ๑๐,๐๐๐ ไร่ แบ่งเป็น ๕ ส่วน ไร่ทำปีละส่วน ต่อทำจริงจึงจึงให้ส่วนอื่นต่อไป
๓. ไม่ให้ทำการใหญ่เสียประโยชน์ของบริษัทป่าไม้ศรีราชา ไม่ให้เสียไม่มีค่า และไม่ให้เสียประโยชน์การทำไรนาของราษฎร
๔. ค่าที่ดินเสียนอกจากภาษีอื่น ๆ

* กจร. ร.๕, ค.๔ ง.๔/๕ "เรื่องหม่อมมาเชาขอพระราชทานที่ทำไร่ฝ้าย และเรื่องหนังสือพิมพ์ญี่ปุ่น ลงข่าวกล่าวถึงการทำไร่ฝ้ายในประเทศเกาหลีและกรุงสยาม" (๑๐ ก.พ. ๑๒๗ - ๑๐ ต.ค. ๑๒๘).

๕. ถ้าจะต้องเรียกญาติมาจากที่อื่น ให้ใช้ญาติที่
อยู่ในอำนาจศาลสยาม"^๑

การตกลงครั้งนี้ได้ทำเป็นเพียงหนังสือตกลงกันระหว่างสมเด็จพระยา
คำรงราชานุภาพและนายมาซาโอะ มิได้มีการทำสัญญาเป็นทางการแต่ประการใด
จากข้อตกลงนี้ นายมาซาโอะได้เดินทางไปญี่ปุ่น โดยชักชวนเศรษฐีญี่ปุ่นมาลงทุน
ทำไร่ฝ้าย แต่เศรษฐีมีความรังเกียจที่จะเข้ามาทำการค้าขายในเมืองไทย
เพราะเหตุว่าผู้มีทุนในประเทศญี่ปุ่นที่ไปลงทุนทำการค้าขายในประเทศเกาหลีก็
แมนจูเรียก็ รัฐบาลญี่ปุ่นยอมรับประกันดอกเบี้ยที่จะได้ในเงินทุนที่ลงไปในตาม
สมควร การที่เอาทุนมาลงในเมืองไทย รัฐบาลไทยและรัฐบาลญี่ปุ่นไม่ได้ประกัน
ดอกเบี้ยให้ อย่างการลงทุนที่เกาหลีและแมนจูเรีย เขาจึงได้ดำเนินการหาทุน
ใหม่ โดยเขียนบทความลงในหนังสือพิมพ์ เกานต์โกมูระสนใจและปรึกษากับ
กระทรวงเกษตร กระทรวงเกษตรได้ส่งผู้เชี่ยวชาญมาตรวจการปลูกฝ้ายของไทย
แต่ไม่ปรากฏว่า นายมาซาโอะ มาทำไร่ในเมืองไทย ซึ่งทางฝ่ายไทยสันนิษฐาน
ว่าคนที่มาตรวจดูคงจะรายงานว่าการมาลงทุนในเรื่องนี้อาจจะไผ่ลไม่คุ้มค่า
เรื่องจึงเงียบหายไป

^๑ กบส. กต. แฟ้มที่ ๗.๒/๒ "กรมพระยาคำรงราชานุภาพ กราบทูล
พระบรมวงษ์เธอ กรมพระยาเทววงศ์วโรปการ" ลงวันที่ ๒๓ ธันวาคม ร.ศ. ๑๒๘
(พ.ศ. ๒๔๕๒).

^๒ กจช. ร.๕, ค.๔ ง.๔/๕ "กรมพระยาคำรงราชานุภาพ กราบทูล
พระเจ้าอนงยาเธอ กรมขุนสมมตอมรินทร์" ที่ ๕๑๐/๒๓๓๒ ลงวันที่ ๗ ตุลาคม
ร.ศ. ๑๒๘ (พ.ศ. ๒๔๕๓).

จากการที่นายมาซาโอะ ชักชวนให้รัฐบาลหันมาสนใจการลงทุนปลูกฝ้ายในประเทศไทยนี้ แม้ว่าทางรัฐบาลจะไม่ไต่ถามมือค้ำเนินการทันทีก็ตาม แต่ก็ได้ให้ความสนใจในการปลูกฝ้ายของไทยตลอดมา (ถึงจะกล่าวถึงรายละเอียดในบทที่ ๕ เกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางค้าเศรษฐกิจระหว่างไทยกับญี่ปุ่น)

ในบรรดาชาวญี่ปุ่นที่เข้ามารับราชการในเมืองไทยนั้น นายมาซาโอะ นับว่าเป็นบุคคลที่มีบทบาทมากที่สุด คือ ทั้งทางด้านการร่างประมวลกฎหมาย การเจรจาเรื่องสิทธิสภาพนอกอาณาเขต และการชักจูงให้รัฐบาลสนใจทางการเพาะปลูกของไทย นายมาซาโอะได้รับราชการในเมืองไทยด้วยความอุตสาหะ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ และบรรดาศักดิ์เป็นพระยามหิทธิกรมบุปถุภรณ์โกศลคุณ เป็นชาวญี่ปุ่นคนที่สองที่ได้รับการยกย่องจากไทย ต่อจากยามาคา ซึ่งได้เป็นออกญาเสนาภิมุขในสมัยกรุงศรีอยุธยา นอกจากนายมาซาโอะแล้ว ยังมีชาวญี่ปุ่นที่เข้ามารับราชการในเมืองไทยอีก ทางด้านการศึกษาและการเพาะปลูก

นางสาวเททสึ ยาสึอิ (Miss Tetsu Yasui)

ใน พ.ศ. ๒๔๓๕ (ค.ศ. ๑๘๙๒) พระวรวงศ์เธอ (สมเด็จพระศรีพัชริน-ทราบรมราชินีนาถ) มีพระราชประสงค์ที่จะทำกุศล เพื่อเป็นการอุปการะแก่อนุญไทย คือไปภายนอก ให้มีความรู้ในอันที่จะประกอบอาชีพเลี้ยงตัวได้ จึงทรงดำริที่จะตั้งโรงเรียนเด็กผู้หญิง แต่จะต้องมีครูผู้หญิงเป็นผู้ดูแลประจำ และตัวครูนั้นจะต้องเป็นคนที่มีความสามารถ เป็นที่ไว้วางใจได้ ผู้หญิงไทยที่สามารถจะเป็นผู้ดูแลหรือ

° กจข: ร.๕, ศ.๒/๖ "กรมพระยาคำรงราชานุภาพ กราบทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว" ที่ ๑๔๘ ลงวันที่ ๒๒ ตุลาคม ร.ศ. ๑๑๑

(พ.ศ. ๒๔๓๕).

นางสาว เททลี ยาชูฉี
อาจารย์ใหญ่คนแรกของโรงเรียนราชินี

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เป็นครูนั้นหายาก และการที่จะจ้างฝรั่งมาเป็นครูนั้นก็มิใช่คือ จะสอนให้เด็กนิยม ฟังชานไปอย่างฝรั่งได้ การที่กิดจ้างครูญี่ปุ่นก็เพราะเป็นชาวเอเชียด้วยกัน ขนบธรรมเนียมประเพณีคล้ายกัน และสมัยนั้นก็เห็นว่าญี่ปุ่นมีความเจริญมาก และมีวิชาช่างหลายอย่าง^๑

ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๔๗ (ค.ศ. ๑๙๐๔) พระองค์ทรงจ้างครูชาวญี่ปุ่นมา ๓ คน เพื่อเข้ามาสอนเด็กหญิงไทย ครูญี่ปุ่นทั้ง ๓ คนเข้ามาในเดือนกุมภาพันธ์ ใดแก่

๑. นางสาวเททสึ ยาชูอิ (Tetsu Yasui) สำเร็จการศึกษาจาก ประเทศอังกฤษ เป็นอาจารย์ใหญ่ หรือ ครูที่ ๑ สอนอังกฤษ คำนวณ และ วิทยาศาสตร์

๒. นางสาวคิโยะ โคโน (Kiyo Kono) เป็นอาจารย์รอง หรือ ครูที่ ๒ สอนวิชาวาดเขียนและเย็บปัก

๓. นางสาวโทมิ นาคาจิมะ (Tomi Nakajima) เป็นอาจารย์รอง หรือ ครูที่ ๓ สอนวิชาการประดิษฐ์ดอกไม้แห้ง^๒

อาจารย์ญี่ปุ่นทั้ง ๓ นี้ประจำอยู่ที่โรงเรียน เมื่อวางรากฐานของโรงเรียน เรียบร้อยดีแล้ว สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ โปรดเกล้าฯ ให้เปิด รั้วนักเรียนเป็นปฐมฤกษ์ เมื่อวันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๔๗ (ค.ศ. ๑๙๐๔) พระราชทาน นามโรงเรียนว่า "โรงเรียนราชินี" ในครั้งแรกมีนักเรียนอยู่ ๑๒ คน จุดมุ่งหมาย

^๑หม่อมเจ้าอัษฎารานวี เทวกุล, "ประวัติโรงเรียนราชินี," โรงเรียนราชินี ในงานฉลองครบ ๕๐ ปี, หน้า ๑.

^๒หม่อมเจ้าหญิงพิลัยเลขา คิสกุล, "โรงเรียนราชินี," โรงเรียนราชินี ในงานฉลองครบ ๕๐ ปี, หน้า ๒๒๐.

ของโรงเรียนก็เพื่อฝึกหัดยวสตร์เกี่ยวกับการศึกษาทั่วไป ชั้นเริ่มต้นมีการเรียน
ประคิษฐ์ดอกไม้ เย็บปักถักร้อย ย้อมผ้า นอกจากครูญี่ปุ่นแล้วยังมีครูไทยอีกคน คือ
ครูเซย (ไม่ทราบนามสกุล) เป็นครูสอนหนังสือไทย และการตัดเย็บเสื้อผ้าสตรี

สถานที่ตั้งของโรงเรียนในระยะแรกตั้งอยู่ที่ตึกแถวมณฑลเนอฮิวาส์
และถนนจักรเพชร ตำบลปากคลองตลาด โรงเรียนนี้มีโครงการศึกษาสอนการ
ช่างฝีมือ ให้มีความรู้ประกอบอาชีพเลี้ยงตัวได้ หนังสือไทยให้รู้ขนาดเขียน
หนังสือให้คนอื่นอ่านเข้าใจ หนังสืออังกฤษให้มีความรู้พออ่านออกเขียนได้ ทั้ง
ให้อบรมจรรยา มารยาท และศีลธรรม ส่วนความเป็นระเบียบและมี秩นนั้น อาจารย์
ญี่ปุ่นเป็นผู้แนะนำให้

ต่อมาโรงเรียนมีนักเรียนมากขึ้นที่เก่าคับแคบไป ดังนั้นเมื่อเปิดเรียน
ภาคที่ ๒ จึงย้ายมาอยู่ที่ตึกริมแม่น้ำเจ้าพระยาใกล้ปากคลองหลอด ท่าช้างวังหน้า
ข้างวังกรมพระนเรศร่ำ ทรงข้ามโรงพยาบาลทหารบก ถนนพระอาทิตย์ และในภาค
นี้สมเด็จพระบรมราชินีนาถ มีพระราชเสาวนีย์ให้หม่อมเจ้าหญิงมัททารพ กมลาศัน
พระวิศิษฐานเจ้าองยาเธอกรมหมื่นราชศักดิ์สโมสรมาเป็นอาจารย์สอนนักเรียน
อีกท่านหนึ่ง

มาใน พ.ศ. ๒๔๔๘ (ค.ศ. ๑๙๐๖) โรงเรียนได้เจริญมากขึ้น ดังปรากฏ
ในจดหมายของกรมขุนสมมตอมรพันธุ์ ถึงเจ้าพระยาวิชิทวงศ์ภูธรว่า

"...บัดนี้การในโรงเรียนได้เจริญขึ้นรวดเร็วกว่าคาด
หมาย เพราะการสอนไม่ใคร่สอนแต่หนังสือ มีสอนวิชา
ช่าง คือ เย็บปัก เขียนรูปต่าง ๆ ทำดอกไม้บาย
จึงเป็นที่นิยมแลพอใจของบิดามารดา แลผู้ปกครอง
ของเด็ก ส่งเด็กมาเล่าเรียนมาก มีนักเรียนอยู่บัดนี้
๗๐ คนแลศ..."^๑

^๑ จจร. ร.๕, ศ.๕/๑๗ "กรมขุนสมมตอมรพันธุ์ เรียนเจ้าพระยาวิชิทวงศ์-
ภูธร" ที่ ๒/๕๗ ลงวันที่ ๗ เมษายน ร.ศ. ๑๒๕; หม่อมเจ้าอัจฉรวรรณี เทวกุล,
เรื่องเดิม, หน้า ๗๕.

และด้วยเหตุนี้สมเด็จพระบรมราชินีนาถจึงโอนโรงเรียนนี้ให้เป็นของหลวง ให้กรมศึกษาเป็นผู้จัดการตลอดไป และขอพระราชทานที่โรงเรียนสุนันทาลัย^๑ จัดตั้งเป็นโรงเรียนส่วนพระองค์ท่านทรงรับเป็นองค์อุปถัมภ์แก่โรงเรียนนี้ตลอดเวลาดังนั้นในภาคเรียนที่ ๒ พ.ศ. ๒๔๔๕ (ค.ศ. ๑๙๐๒) จึงย้ายมาอยู่ที่โรงเรียนสุนันทาลัย ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๕๖ (ค.ศ. ๑๙๑๓) พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงยกทรัพย์สินสมบัติของโรงเรียนสุนันทาลัยทั้งหมดให้แก่โรงเรียนราชินี คือ ที่ดินกว้างยาว ๔,๔๕๕ ตารางวา ตึก ๑๗ หลัง เงินผลประโยชน์ที่เหลือใช้จ่าย ๒๒,๖๔๔ บาท ๒๓ สตางค์ และเงินผลประโยชน์รายเดือน ๆ ละ ๕๖๒ บาท ๒๕ สตางค์^๒

ในปลาย พ.ศ. ๒๔๔๕ มีการสอบไล่ใหญ่ นักเรียนที่สอบไล่หัดดกิจ หรือ การเย็บปักถักร้อย และทำดอกไม้แห้ง ซึ่งเป็นการจบชั้นเรียน มีนักเรียนสอบไล่ได้เพียง ๔ คน คือ

๑. หม่อมหลวงแนลม บุตรี หลวงราชครูณรัักษ์
๒. หม่อมหลวงปก บุตรี พระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์
๓. หม่อมหลวงนิล บุตรี หลวงจันทรามาศย์

^๑โรงเรียนสุนันทาลัยตั้งขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๒๓ โดยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งขึ้นเพื่อเป็นอนุสรณ์แก่สมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ ซึ่งสิ้นพระชนม์พร้อมกับพระราชธิดา ขณะที่เสด็จประพาสบางปะอิน โรงเรียนนี้ตั้งที่ตำบลปากคลองตลาด เป็นโรงเรียนประจำสำหรับสตรีแห่งแรกที่ไทยจัดตั้งขึ้น

^๒หม่อมเจ้าหญิงอัจฉราฉวี เทวกุล, เรื่องเดิม, หน้า ๕๐

๔. หม่อมเจ้าพรพิมลพรรณ ในพระเจ้านองยาเชอกรมหมื่นนราธิป-
ประพันธพงษ์

การที่นักเรียนจบชั้นเช่นนี้ ความเหตุผลของอาจารย์ผู้ป้อน ๓ คน ให้ไว้ในเวลานั้นว่า การช่างฝีมือนักเรียนต้องมีฝีมือในการประดิษฐ์ของออกตลาดได้ จึงควรได้รับประกาศนียบัตร ถ้าฝีมือยังไม่ถึงขั้นประดิษฐ์ของออกตลาดได้ ให้ประกาศนียบัตรไปแล้วเป็นโทษแก่ตัวผู้ได้รับมากกว่าเป็นคุณ การที่ตั้งกฎเกณฑ์เหล่านี้เป็นผลดีแก่โรงเรียนมาก ปรากฏว่านักเรียนที่จบได้รับประกาศนียบัตรจากโรงเรียนนี้แล้ว เป็นที่ยอมรับว่ามีฝีมือการเย็บปักถักร้อยเป็นเยี่ยม ได้ส่งผลงานฝีมือให้ปรากฏอยู่เสมอ เช่น สมเด็จพระบรมราชินีนาถทรงโปรดฯ ให้ปักตาลบัตรมืออักษร ม.ว.๑ ตรงกลาง รอบ ๆ ตาลบัตรเป็นลายกนก ตาลบัตรนี้สำหรับถวายพระในงานฉลองพระชนมายุครบ ๒ รอบ ของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว)

ในด้านการสอนอาจารย์ผู้ป้อนทั้ง ๓ คนนี้พูดภาษาไทยไม่ได้ ไรภาษาอังกฤษแทน ซึ่งนักเรียนชั้นใหญ่ที่เข้ามาศึกษาแล้วเรียนนั้นโดยมากมีความรู้ภาษาอังกฤษบ้างแล้ว ส่วนนักเรียนชั้นเล็กก็พอพูดภาษาอังกฤษรู้เรื่องอย่างง่าย ๆ เพราะฉะนั้นจึงใช้ภาษาอังกฤษในการสอนแทนภาษาไทย ถึงแม้จะมีความยากลำบากบ้าง แต่อาจารย์ผู้ป้อนก็สามารถทำได้สำเร็จด้วยความอดทนและได้ผลดี เป็นการปูพื้นฐานวิชาการทางศิลปะเย็บปักถักร้อยให้แก่คนไทย นอกจากนี้จะสอนนักเรียนแล้ว ยังมีผู้ที่สนใจมาหัดทำดอกไม้แห่งพร้อมนักเรียน เช่น นางอินากากิ ภรรยาอัครราชทูตญี่ปุ่น และคุณหญิงเนื่อง สุรินทร์ราชา ต่อมาเมื่ออาจารย์ผู้ป้อนทั้งสามกลับไปในต้น พ.ศ. ๒๔๕๐ (ค.ศ. ๑๙๐๗) ซึ่งเป็นปีครบสัญญาจ้าง สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถโปรดเกล้าฯ ให้ หม่อมเจ้ามัทธการพ รักษาการในตำแหน่งอาจารย์ใหญ่

และในเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๐ โปรดเกล้าฯ ให้หม่อมเจ้าพิจิตรธรรมา เป็น
อาจารย์ใหญ่

เหตุที่ไม่ทรงจ้างครูผู้ป้อนก่อนไปนั้น ก็เพราะเกรงว่าการศึกษาของสตรี
จะเป็นไปตามแบบญี่ปุ่น ดังจะเห็นได้จากพระราชหัตถเลขาที่ทรงมีถึงเจ้าพระยา
พระเสด็จสุเรนทราธิบดี เสนาบดีกระทรวงศึกษาธิการ ในเรื่องที่จะขอให้ดูแล
โรงเรียนราชินีว่า

"ส่วนการเล่าเรียนต่อไปเมื่อย้ายโรงเรียนแล้ว เธอเห็น
จะตองเป็นพระจัดการใหม่ ที่ใดทราบหลวงอภิรักษ์
[พระยาสุรินทรราชา (นฤยง วิเศษกุล)] ไปสู่จะ
เชื้อเพื่อนัก ครูออกจะแล้วแต่ย้ายครูผู้ป้อนทั้งสิ้น การ
เล่าเรียนไม่ลงรอยอย่างกรมศึกษา ดูตามแต่จะสอนไป
ตามพอใจของย้ายครู ฝ่ายครูใหญ่ก็พยุไปทางหนึ่ง ดูมัน
ไปตามบุญตามกรรมตามแต่จะรู้ใจ ไม่ลงเรเบียบเรียบร้อย
วิธีสอนได้ก็ไล่ไปตามเพลง ย้ายครูผู้ป้อน ฉันไม่สุพอใจ
ขอจงจัดให้ลงรอยอย่างกรมศึกษาทั้งสิ้น"^๑

ด้วยเหตุนี้เองเมื่อครูผู้ป้อนหมดสัญญาจ้างใน พ.ศ. ๒๔๕๐ แล้ว ก็มิได้มีการ
ต่อสัญญาอีก อย่างไรก็ตามอาจกล่าวได้ว่า ครูผู้ป้อนเหล่านี้ได้มีส่วนช่วยรัฐบาลไทย
ในระหว่างที่กำลังวางพื้นฐานการศึกษาของสตรี เพราะวิชาเย็บปักถักร้อยและทำ

^๑"พระราชหัตถเลขาสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถถึงเจ้าพระยา
เสด็จสุเรนทราธิบดี ลงวันที่ ๒๖ กันยายน ร.ศ. ๑๒๕," พระราชหัตถเลขา
สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชินีในรัชกาลที่ ๖ และรัชกาลที่ ๗
พระราชทานเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี, พิมพ์เนื่องในโอกาสจัดงานฉลอง
วันพระราชสมภพครบรอบยี่สิบ ของสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ วันที่ ๑
มกราคม พุทธศักราช ๒๕๐๗ หน้า ๕๗.

คอกไม้แห้งยังคงอยู่ และเป็นวิชาที่มีชื่อมากของโรงเรียนราชินี และใน พ.ศ. ๒๔๕๐ เมื่อมีการเปลี่ยนหลักสูตรการศึกษา มาชำระระเบียบของกระทรวงธรรมการ (กระทรวงศึกษาธิการ) วิชาพิเศษที่ยังคงสงวนไว้ซึ่งไม่ได้อยู่ในหลักสูตรของกระทรวง ก็คือวิธีการประดิษฐ์คอกไม้แห้ง ซึ่งยังคงสอนเฉพาะนักเรียนชั้นใหญ่ตลอดมา

นายคาเมทาโร โทยามะ (Mr. Kametaro Toyama) กับกรมช่างไหม

การเลี้ยงไหมของไทยมีมาตั้งแต่สมัยโบราณ ซึ่งกล่าวกันว่าไทยรับมาจากจีน ในสมัยโบราณไทยมีดินแดนติดต่อกับจีน รบพุ่งและเป็นไมตรีกับจีนในบางครั้ง จึงได้รับวิธีการเลี้ยงไหมมาตั้งแต่สมัยอยุธยา และสืบต่อมาเรื่อย ๆ การเลี้ยงไหมของไทยนั้นทำเป็นหัตถกรรมภายในบ้าน มีมากทางภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีนครราชสีมาเป็นศูนย์กลาง พวกผู้หญิงเป็นผู้ทำโดยใช้เวลารว่างนำไหมทอเป็นผืนผ้าใช้เอง มีการส่งไหมดิบและ สิ่งทอออกต่างประเทศ^๑ แต่คุณภาพของไทยนั้นสู้ต่างประเทศไม่ได้ เพราะเครื่องมือไม่ทันสมัย พันธุ์ไม้ก็ จึงเป็นเหตุให้ไหมไทยไม่เป็นที่นิยมแม้แต่ในประเทศเอง

ส่วนญี่ปุ่นก็ได้รับวิธีการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมมาจากจีนเช่นเดียวกัน คือ ประมาณ พ.ศ. ๑๓๘ (ค.ศ. ๑๕๕) เจ้าชายโกโมโอะ ในพระราชวงศ์ซ่ง^๒

^๑ คณะกรรมการส่งเสริมไหมไทย, อุตสาหกรรมไหมไทย, หน้า ๑.

^๒ The Bangkok Recorder 1864. p. 15.

^๓ John K. Fairbank and others, East Asia : Traditional Transformation (London: George Allen & Unwin Ltd, 1973) p. 185.

ความจริงแล้ว พ.ศ. ๑๓๘ (ค.ศ. ๑๕๕) อยู่ในสมัยของราชวงศ์ซันตอนปลาย (Later Han) ซึ่งปกครองจีนระหว่าง พ.ศ. ๕๖๘ - ๗๖๘ (ค.ศ. ๒๕ - ๒๑๕) ส่วนราชวงศ์ซ่ง (Sung) ปกครองประเทศจีนระหว่าง พ.ศ. ๑๕๐๓ - ๑๖๖๕ (ค.ศ. ๙๖๐ - ๑๑๒๒) และ พ.ศ. ๑๖๗๐ - ๑๘๒๒ (ค.ศ. ๑๑๒๗ - ๑๒๗๖)

เพราะฉะนั้นเหตุการณ์ครั้งนี้จึงเกิดในสมัยราชวงศ์ซันตอนปลาย

แห่งประเทศจีนได้ลี้ภัยไปอยู่ประเทศญี่ปุ่น และได้นำเอาวิธีการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมไปเผยแพร่ด้วย ประเทศญี่ปุ่นจึงได้เริ่มต้นปลูกหม่อนเลี้ยงไหม และปรับปรุงให้ดีขึ้นตามลำดับ ดังปรากฏว่า ๕๐ ปีแรกของการปรับปรุงสมัยเมจิ ญี่ปุ่นมีความสามารถทางการทำไหมมาก สินค้าไหมเป็นสินค้าที่ขึ้นหน้าขึ้นตาของประเทศญี่ปุ่น^๕ เนื่องจากไหมเป็นสินค้าสำคัญของญี่ปุ่น ญี่ปุ่นต้องการที่จะถูกกิจการไหมของประเทศอื่น จึงเดินทางมายังเมืองไทยซึ่งขณะนั้นเป็นประเทศหนึ่งที่ส่งไหมเป็นสินค้าออก ดังนั้นในเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๔๓ (ค.ศ. ๑๙๐๐) ราชทูตญี่ปุ่นจึงขออนุญาตให้คนญี่ปุ่นเดินทางไปตรวจสินค้าไหมที่นครราชสีมา ต่อมาไทยได้ถามถึงผลของการตรวจไหม ราชทูตรายงานว่าสินค้าไหมในเมืองไทยระยะนั้นไม่ดี เพราะคุณภาพของเส้นไหมที่ทำได้นั้นหยาบ ราคาต่ำ ไซ้กันเป็นช่องพื้นเมืองเสียส่วนมาก ที่ส่งจำหน่ายออกไปต่างประเทศมีน้อย จากการสำรวจพวกญี่ปุ่นให้ความเห็นว่า ทำเส้นเลี้ยงไหมของไทยมีมาก ถ้าการเลี้ยงไหมได้รับการบำรุงแล้ว ไม่ช้าอาจเป็นสินค้าที่สำคัญอย่างหนึ่งของไทยได้ พร้อมกับนั้นก็ส่งรายงานมาถวายสมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพ ๓ เล่ม คือ ว่าด้วยเรื่องไหมเมืองไทย ๑ ฉบับ ว่าด้วยพงศาวดารไหมเมืองญี่ปุ่น ๑ ฉบับ ว่าด้วยเรื่องไม้จาง้าง หรือที่เรียกว่าไม้จุกกูคินในเมืองไทยอีก ๑ ฉบับ^๖

^๕คณะกรรมการส่งเสริมไหมไทย, เรื่องเก็ม, หน้า ๕.

^๖ K. Bieda, The Structure and Operation of the Japanese Economy (Sydney : John Wiley and Sons Australasia Ltd. © 1970), p. 38.

^๗ กจช. กษ. (ใหม่) แผนกรมเพาะปลูก ๑๓ (ตอน ๑) "จดหมายเหตุพระยาคำรงราชานุภาพ กราบทูลรัชกาลที่ ๕" ไปรเวทที่ ๓๐๗/๘๒๕๒ ลงวันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๑๕ (พ.ศ. ๒๔๔๓)

จากรายงานของชาวญี่ปุ่นที่กล่าวถึงคุณภาพของไหมไทยว่า เส้นไหมหยาบ ทำให้มีราคาต่ำและแนะนำให้รัฐบาลจัดการบำรุง โดยการจัดหาผู้ชำนาญในการ ทำไหมชาวญี่ปุ่นเข้ามาแนะนำพร้อมทั้งนำเครื่องมือที่ทันสมัยมาใช้ โดยไปตั้งสถาน ที่เลี้ยงไหมและทำเส้นไหมในหมู่บ้านที่ราษฎรเลี้ยงไหม เพื่อเป็นตัวอย่างให้ ราษฎรทำตาม เมื่อชาวบ้านเห็นว่าไหมที่ญี่ปุ่นเลี้ยงคุณภาพและราคาดี ก็เอา อย่างจะทำให้ความรู้ที่นั่นแพร่หลายมากขึ้น^๑ ทำให้รัฐบาลไทยคิดจะปรับปรุงการ เลี้ยงไหม เจ้าพระยาเทเวศร์วงษ์วิวัฒน์ได้ไปปรึกษานายอินากากิ อัครราชทูต ญี่ปุ่นประจำประเทศไทยถึงเรื่องการปรับปรุงการเลี้ยงไหม นายอินากากิแนะนำว่า ควรจะหาผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องไหมมาทำการตรวจก่อน เพื่อจะได้ทราบว่า ควรจะจัดการอย่างไร จะใช้เครื่องมือชนิดไหน และจะต้องจ้างญี่ปุ่นมาลงมือทำ การที่คน^๒ ในที่สุดนายอินากากิ ก็ตกลงให้นายคาเมทาโร โทยามะ (Mr. Kametaro Toyama) เข้ามารับราชการเป็นผู้ตรวจไหมของไทย ในวันที่ ๒๕ มกราคม พ.ศ. ๒๔๔๔ โทยามะรับค่าจ้างปีละ ๓,๖๐๐ ดอลลาร์ ค่าเดินทางมา ๖๐๐ ดอลลาร์ และเดินทางกลับ ๖๐๐ ดอลลาร์ จ้างเป็นเวลา ๓ ปี นายโทยามะได้ขึ้นไปตรวจดู การทำไหมที่จังหวัดนครราชสีมา และรายงานว่าการทำไหมของประเทศไทยไม่ เจริญเพราะพันธุ์เลว รังไหมมีเนื้อไหมน้อย คือ สลาวไหมจากรังไหมไทย ๑ กิโลกรัม ไหมดีได้เพียง ๓๕ - ๕๐ กรัม ไหมเลวได้ ๔๐ - ๕๐ กรัม ในขณะที่รังไหมญี่ปุ่น สลาวได้ ๑๒๐ กรัม จากไหม ๑ กิโลกรัมเท่ากัน และนอกจากนี้เครื่องมือสำหรับ

^๑เรื่องเดียวกัน

^๒กจช. ร.๕, บ.๒ ข.๑/๔๘ "เจ้าพระยาเทเวศร์วงษ์วิวัฒน์กราบทูล รัชกาลที่ ๕" ที่ ๑๐๓/๑๐๑๐๕ ลงวันที่ ๑๕ มีนาคม ร.ศ. ๑๑๕ (พ.ศ. ๒๔๔๓).

สาวเส้นไหมเป็นเครื่องมือหยาบ ซึ่งทำให้คุณภาพไหมไม่ดีและราคาต่ำ นายโทยามะ จึงขอปรับปรุงทำการทดลองผสมพันธุ์ไหมใหม่ โดยใช้พันธุ์ไทยผสมกับพันธุ์ญี่ปุ่น พร้อมกันนั้นนักโคซอผู้ช่วย ๔ คน ซึ่งมีสัญญาจ้างคนละปี ได้แก่

นายฮิโชนุเค โยโกตะ^๒ (Mr. Hionosuke Yokota)
เงินเดือน ๆ ละ ๒๐๐ บาท

นายโทชิสุระ มิชิมะ (Mr. Toshitsura Michima)
เงินเดือน ๆ ละ ๒๕๐ บาท

นายโยโซโจโร ทาคานะ (Mr. Yosojoro Takano)
เงินเดือน ๆ ละ ๒๐๐ บาท

นายเซนดุกะ ฮาซานะ (Mr. Zenduke Hasana)
เงินเดือน ๆ ละ ๒๐๐ บาท

พร้อมกันนี้ เขายังได้ซื้อเครื่องกรอไหมและเครื่องมือจากญี่ปุ่นเป็นเงิน ประมาณ ๒,๕๐๐ บาท^๓ ด้วย นอกจากนี้ นายโทยามะยังได้แนะนำให้รัฐบาล หาเด็กที่มีปัญญาดีมาเรียนการทำไหมและควรมีสัญญาว่าเมื่อสอบไล่วิชาความรู้ เกี่ยวแก่การทำไหมแล้วจะได้รับราชการมีตำแหน่งในรัฐบาลด้วย

^๑ กจข. ร.๕, กข.๘/๒ "รายงานกรมช่างไหมสำหรับปีรัตนโกสินทร์ศก ๑๒๓ ของพระองค์เจ้าเพ็ญพัฒนพงษ์"

^๒ ในเอกสารชั้นต้นที่กองจดหมายเหตุแห่งชาติเรียกว่า "นายโยโกตะ"

^๓ กจข. ร.๕, บ.๒ ข.๑/๔๘ "เจ้าพระยาเทเวศร์วงศ์วิวัฒน์กราบทูล รัชกาลที่ ๕" ที่ ๓๕/๒๘๑ ลงวันที่ ๑๕ กรกฎาคม ร.ศ. ๑๒๒ (พ.ศ. ๒๔๔๖).

ที่ทดลองทำใหม่แห่งแรกของไทยมาอยู่ที่กรุงเทพฯ เพื่อความสะดวกในการซื้อสิ่งของเครื่องใช้ และเมื่อทำการทดลองสำเร็จแล้วก็จะเดินทางไปในที่ต่าง ๆ เพื่อชี้แจงการเลี้ยงไหมแบบใหม่ รัฐบาลเห็นด้วยและให้จัดทดลองที่ตำบลสระปทุมใกล้กับโรงเรียนราชวิทยาลัย^๑ อาคารที่สร้างมีเรือนเลี้ยงตัวไหม เรือนทำงาน เรือนผู้ช่วย เรือนพนักงานผู้หญิง เพื่อทดลองทำใหม่ เป็นจำนวนเงินลงทุนทั้งหมด ๑๒,๔๕๘ บาท^๒ สิ่งแรกที่นายไถยามะทำการทดลอง คือ ทดลองปลูกต้นหม่อน เพราะการทำไหมจะได้คุณภาพดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับใบหม่อน ถ้าใบหม่อนมีคุณภาพดีไหมที่ได้ก็จะมีเส้นงาม เมื่อทดลองแล้วเขาได้แนะนำรัฐบาลให้แก้ไขเป็นข้อ ๆ ดังต่อไปนี้

๑. การเพาะปลูกต้นหม่อน
๒. เลือกลูกพันธุ์ตัวไหมที่ดี
๓. ชักนำแบบวิธีทำไหมอย่างมีความเจริญแล้วเข้ามาใช้
๔. ชักนำแบบวิธีกรอเส้นไหมอย่างมีความเจริญแล้วมาใช้^๓

^๑ กจช. ร.๕, กษ. ๘/๑ "เจ้าพระยาเทเวศรวงษ์วิวัฒน์กราบทูลรัชกาลที่ ๕" ที่ ๗/๘๓๐ ลงวันที่ ๖ พฤษภาคม ร.ศ. ๑๒๑ (พ.ศ. ๒๔๔๕)

^๒ กจช. กษ. (ใหม่) เรื่องที่ ๓๕ ตอนที่ ๑ เล่มที่ ๓ (๓๔ - ๓๕) ร.ศ. ๑๒๑ แผนกรมเพาะปลูก "พระสถิตยนิมิตการ เรียนท่านศรีสุนทรโวหาร" ที่ ๑/๗๖๗ ลงวันที่ ๑๘ สิงหาคม ร.ศ. ๑๒๑ (พ.ศ. ๒๔๔๕)

^๓ กจช. ร.๕, กษ. ๘/๑ "รายงานของไถยามะต่อเจ้าพระยาเทเวศรวงษ์วิวัฒน์ เสนาบดีกระทรวงเกษตรา" ลงวันที่ ๕ เมษายน ร.ศ. ๑๒๑ (พ.ศ. ๒๔๔๕).

นอกจากการทดลองที่ตำบลสระปทุมแล้ว ยังมีการปลูกไร่ม่อนที่ทุ่งไถ่สวนกุสุต ซึ่งเป็นที่ดินที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงให้เช่า^๑ เมื่อการทดลองได้ผลดีก็มีการขยายไปยังที่ต่าง ๆ คือ พ.ศ. ๒๔๔๖ (ค.ศ. ๑๙๐๓) ได้ตั้งที่จังหวัดนครราชสีมา โดยมีนายโยโคทะ ผู้ช่วยของโทยามะไปเป็นหัวหน้า และมีนายอิชิคา และนายโฮโซยา เป็นผู้ช่วย นอกจากนี้ก็มีที่จังหวัดบุรีรัมย์ใน พ.ศ. ๒๔๔๘

พระองค์เจ้าเพ็ญพัฒนพงษ์ อธิบดีกรมช่างไหมทรงดำริว่ากิจการกรมช่างไหมได้ขยายออกไปกว้างขวางมาก ต่อไปข้างหน้าจะต้องมีเจ้าพนักงานมากขึ้น เป็นธรรมดา และถ้าจะส่งชาวญี่ปุ่นเข้ามาเป็นนายงานเสมอ ก็จะเป็นการเปลืองพระราชทรัพย์มากขึ้น ดังนั้นในวันที่ ๑๓ มกราคม พ.ศ. ๒๔๔๗ (ค.ศ. ๑๙๐๔) จึงได้เปิดโรงเรียนสอนทำไหม (ต่อมาคือโรงเรียนกระทรวงเกษตรราธิการ สอนแผนที่ การคล่อง เพาะปลูก และการช่างไหม เป็นการขยายกว้างไปกว่าเดิม) ขึ้นที่ตำบลสระปทุม เพื่อสอนวิชาการทำไหมให้แก่คนไทย เพื่อต่อไปข้างหน้าจะได้เข้าไปทำงานในกรมช่างไหมแทนพนักงานญี่ปุ่นชั้นรอง ๆ ลงมาได้ โดยการเล่าเรียนนี้เรียนทั้งวิชาทำไหม ตั้งแต่ประวัติของวิชานี้ลงมาจนถึงวิธีการจัดการและการปกครองการทำไหมของประเทศต่าง ๆ โดยมีกำหนด ๒ ปี และเมื่อเรียนจบจะทำงานแทนพนักงานญี่ปุ่นที่รัฐบาลจ้างเข้ามาได้^๒ ตอนแรกเปิดโรงเรียนสอนทำไหมนั้น มีครูเป็นชาวญี่ปุ่นทั้งสิ้นคือ นายคาวารุ สอนวิชาไหม นายทาคาโนะ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑ กจร. กษ. (ใหม่) เรื่องที่ ๗๑ ตอนที่ ๑ เล่ม ๔ "มิสเตอร์โทยามะ กราบทูตรัชกาลที่ ๕" ลงวันที่ ๗ มิถุนายน ร.ศ. ๑๒๒ (พ.ศ. ๒๔๔๖).

^๒ กจร. กษ. ๘/๒ "รายงานกรมช่างไหมสำหรับปีรัตนโกสินทร์ศก ๑๒๓ ของพระองค์เจ้าเพ็ญพัฒนพงษ์".

สอนวิธีเลี้ยงตัวไหม นายนากรมุรา และนายเจริญสอนวิธีทำสวนหม่อน^๑ โดยมี นายโทยามะ คำรงค์ตำแหน่งอาจารย์ใหญ่ จนกระทั่ง พ.ศ. ๒๔๔๗ นายโทยามะป่วยและลาออกจากราชการกลับประเทศญี่ปุ่น เนื่องจากโทยามะเป็นบุคคลแรกที่ช่วยปรับปรุงกิจการไหมไทยให้เจริญขึ้นจนตั้งกรมช่างไหม ในวันที่ ๓๐ กันยายน พ.ศ. ๒๔๔๖^๒ ปฏิบัติงานด้วยความสามารถและความขยันหมั่นเพียร แม้ว่าจะได้รับเงินเดือนเพียงเดือนละ ๕๐๐ บาท ซึ่งเมื่อเทียบกับงานที่ทำแล้วนับว่าน้อยมาก ดังนั้นเมื่อเขาลาออกจากราชการใน พ.ศ. ๒๔๔๗ (ค.ศ. ๑๙๐๔) รัฐบาลจึงให้บำเหน็จรวมทั้งค่าเดินทางเป็นเงิน ๒,๐๐๐ บาท^๓

^๑ เรื่องเดิม ทุกรายละเอียดของข้าราชการกรมช่างไหมภาคผนวก ง.

^๒ กรมช่างไหมมีกำเนิดมาจากแผนกช่างไหมที่ตั้งขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๔๕ (ค.ศ. ๑๙๐๒) ได้จัดตั้งสวนหม่อนและสถานีทดลองเลี้ยงไหมขึ้นที่ตำบลศาลาแดง กรุงเทพฯ เป็นแห่งแรก และใน พ.ศ. ๒๔๔๖ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ยกฐานะแผนกช่างไหมเป็น "กรมช่างไหม" การยกฐานะแผนกช่างไหมขึ้นเป็นกรมช่างไหม ค้นไม่พบหลักฐานว่าจะเป็นเมื่อวันเดือนใด แต่ก็ได้ถือเอาวันที่ ๓๐ กันยายน พ.ศ. ๒๔๔๖ เป็นวันสถาปนากกรมช่างไหม ถือเอาวันที่พระเจ้าอนงยาเรอกรมหมื่นมหิศรราชหฤทัยเสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติทูลเกล้าฯ ถวายรายงานงบประมาณรับจ่ายเงินแผ่นดิน ซึ่งตามรายงานนี้มีข้อความเกี่ยวกับกรมช่างไหมใน พ.ศ. ๒๔๔๕ (ค.ศ. ๑๙๐๒) ได้เปลี่ยนชื่อกรมช่างไหมเป็น "กรมเพาะปลูก"

^๓ กจร. กษ. (ใหม่) แผนกกรมเพาะปลูก หน้า ๑๓ (ตอน ๑) "พระองค์เจ้าเพ็ญพัฒนพงษ์ เวียนท่านเจ้าพระยาเทเวศรวงษ์วิวัฒน์" ลงวันที่ ๕ มกราคม ร.ศ. ๑๒๓ (พ.ศ. ๒๔๔๓).

ต่อมารัฐบาลได้จ้าง นายกัญญา โนโยคารวรา เป็นครูใหญ่แทนในวันที่ ๒๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๔๗ โดยได้รับเงินเดือน ๆ ละ ๕๐๐ บาท^๑ โรงเรียนนี้ ประสบความสำเร็จ ดังจะเห็นได้จากใน พ.ศ. ๒๔๕๐ (ค.ศ. ๑๙๐๗) กรมช่างไหมได้ขยายการสอนการสาวไหมอย่างใหม่ให้แก่ราษฎรทางอีสานออกไปอีก ๔ อำเภอ คือ อำเภอรัตนบุรี อำเภอพุทไธสง อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย และอำเภอสุวรรณภูมิ ตามอำเภอพวกนี้ พนักงานผู้จัดการล้วนแต่เป็นคนไทยทั้งสิ้น^๒ และมีโครงการที่จะขยายงานออกไปอีก ๓ ตำบล คือ ตำบลไชยภูมิ จัตุรัส ศรีสะเกษ และจังหวัดร้อยเอ็ด ใน พ.ศ. ๒๔๕๒ ในการขยายงานออกไป ได้ประสบอุปสรรคในการสอนบ้างคือ เวลาเลี้ยงไหมมักตรงกับเวลาทำนาทำให้ราษฎรติดธุระในการทำนา ทางรัฐบาลก็ไม่บังคับให้มาเรียน แต่พวกที่เรียนไปแล้วก็ได้้นำวิธีการนั้นไปปฏิบัติอย่างจริงจัง รัฐบาลทำการส่งเสริมมาก คือ ถ้าใครมาเรียนสาวไหมด้วยเครื่องอย่างใหม่ เมื่อเรียนจนชำนาญแล้วกองช่างไหมก็จะแจกเครื่องสาวไหมให้คนละหนึ่งเครื่อง เป็นที่น่าสังเกตว่าเครื่องจักรญี่ปุ่นมีราคาแพง ทางไทยจึงทดลองทำเลียนแบบ แต่ราคาเครื่องจักรที่ไทยทำนั้นราคาพอ ๆ กับของญี่ปุ่น อีกทั้งคุณภาพยังสู้ของญี่ปุ่นไม่ได้อีกด้วย ในที่สุดไทยเลยล้มเลิกโครงการนี้ไป ต่อมาเราสามารถผลิตเครื่องจักรที่ทำงานได้คล้ายเครื่องจักรญี่ปุ่น แต่ต้องอาศัยมือช่วย จึงทำแจกเพื่อล่อราษฎร^๓ ผู้ใดที่มาสมัครเป็นนักเรียนช่างไหมนี้

^๑ กจข. กษ. (ใหม่) เรื่องที่ ๑๖๖ ตอนที่ ๑ เล่มที่ ๔ แผนกเพาะปลูก "ร่างหนังสือของเจ้าพระยาเทเวศร์วงศ์วิวัฒน์ถึงนายอินากากิ" ที่ ๑๓/๕๐๐ ลงวันที่ ๒๖ เมษายน ร.ศ. ๑๒๓ (พ.ศ. ๒๔๔๗).

^๒ เรื่องเดียวกัน.

^๓ กจข. ร.๕, กษ.๔/๒ "กรมหมื่นพิไชยมหินทโรคม กราบทูลรัชกาลที่ ๕" กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๒๗ (พ.ศ. ๒๔๕๑).

จะได้เบี้ยเลี้ยงตลอดระยะเวลาที่เรียน คือ เดือนละประมาณ ๑๕ บาท และเมื่อจบแล้วจะมีงานทำได้เงินเดือนปีแรกเดือนละ ๓๐ บาท ถึง ๔๐ บาทตามคุณวุฒิ และตามค่าบลที่จะต้องไปเป็นครู^๑ ในการส่งเสริมนี้รัฐบาลยังให้รางวัลแก่ราษฎรผู้ที่เลี้ยงไหม ทำไหม และสาวไหมได้มากเพื่อเป็นตัวอย่าง เช่น อำแดง จอก อยู่ที่บ้านนาโพธิ์ อ.พุนพินสง ได้รับรางวัลไปเป็นเงิน ๔๐ บาท^๒

นอกจากนายโทยามะแล้ว ยังมีผู้ป้อนที่มีความสำคัญต่อกรมช่างไหมอีกคนหนึ่ง คือ นายโยโคตะ ได้เข้ามารับราชการในเมืองไทยเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๕ (ค.ศ. ๑๘๘๕) ในฐานะผู้ช่วยของนายโทยามะ และใน พ.ศ. ๒๔๔๖ (ค.ศ. ๑๘๘๖) ระหว่างที่นายโทยามะไปรักษาตัวที่ญี่ปุ่น นายโยโคตะได้รับหน้าที่ดูแลการทดลองเลี้ยงไหมแทนนายโทยามะมาตลอด และแนะนำให้รัฐบาลอุดหนุนการทำไหมของราษฎร ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๔๗ (ค.ศ. ๑๘๘๗) ได้มีการขยายงานไปยังจังหวัดนครราชสีมา เพิ่มจากกรุงเทพฯ ที่มีหน้าที่ ๒ อย่างคือ สอนนักเรียนให้มีความรู้ในวิชาไหมและผสมพันธุ์ไหมให้ดียิ่งขึ้น พระเจ้าลูกยาเธอกรมหมื่นพิไชยมหินทโรดม อธิบดีกรมช่างไหมในเวลานั้น โปรดให้นายโยโคตะเป็นผู้อำนวยการกองช่างไหมที่จังหวัดนครราชสีมา และในปีเดียวกันนี้เอง นายโทยามะ ซึ่งไปรักษาตัวที่ญี่ปุ่นไม่หุเลาจากอาการเจ็บป่วยลาออกจากราชการ ทางกรมช่างไหมได้สั่งให้นายคาวารุ เข้ามาเป็นครูในโรงเรียนช่างไหมแทน สอนวิชาการทำไหมร่วมกับนายตากาโน และหม่อมราชวงศ์ไค้

^๑ กจช. กษ. (ใหม่) เรื่องที่ ๑๔๑ ตอนที่ ๑ แผนกเพาะปลูก ส่วนศึกษา "พระองค์เจ้าเพ็ญพัฒนพงษ์ เรียนพระยาศรีสุนทรโวหาร" ลงวันที่ ๑๗ มกราคม ร.ศ. ๑๓๓ (พ.ศ. ๒๔๕๓).

^๒ กจช. กษ. (ใหม่) เรื่องที่ ๔๖๖ ตอนที่ ๑ เล่มที่ ๓๓ แผนกเพาะปลูก ส่วนเบิกจ่าย "เรื่องกองช่างไหมให้รางวัลแก่ผู้หมั่นในการทำไหม" ร.ศ. ๑๒๕ (พ.ศ. ๒๔๕๓).

ส่วนนายโยโคตะ ได้เดินทางไปจังหวัดนครราชสีมา เมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๔๔๗ พร้อมด้วยนายโฮโซซา และ อิชิตา ผู้ช่วยสร้างสวนหมอนขึ้น ๑๓๐ ไร่^๑ และทำการฝึกหัดให้นักเรียนชายหญิงเลี้ยงไหม ต่อมา เขาได้เสนอให้รัฐบาลจัดตั้งกองไหมขึ้นอีกแห่งหนึ่ง คือ ที่จังหวัดบุรีรัมย์ สร้างสวนหมอนขึ้น ๑๐๐ ไร่ และจัดการสอนราษฎรแถบนั้นปรากฏว่าที่จังหวัดบุรีรัมย์มีคนมาเรียน มากถึง ๑๒๒ คน^๒ การขยายกิจการของกรมออกไปถึง ๒ จังหวัดนี้ ก็เพื่อฝึกหัดให้นักเรียนรู้จักวิธีการทำไหมกันให้แพร่หลายมากขึ้น จะได้ใช้ไปเป็นครูสอน ราษฎร

ใน พ.ศ. ๒๔๔๗ (ค.ศ. ๑๘๑๐) นายโยโคตะได้รับคำสั่งให้เข้ามา รับราชการในกระทรวงในตำแหน่งผู้อำนวยการเพาะปลูกช่วยราชการในกรม เพาะปลูก เพราะว่าราชการในกรมมีงานที่จะต้องจัดการมากขึ้น^๓ และใน

---

^๑ กจร. กษ. (ใหม่) เรื่องที่ ๓๕๑ ตอนที่ ๑ เล่มที่ ๑๖ แผนกกรม- เพาะปลูก นายโยโคตะ กราบเรียนท่านพระยามรมาตย์ว่า "ที่ ๒๒/๓๓๗ ลงวันที่ ๒๕ ธันวาคม ร.ศ. ๑๒๘ (พ.ศ. ๒๔๕๒).

^๒ กจร. กษ. (ใหม่) เรื่องที่ ๒๕๗ ตอนที่ ๑ เล่มที่ ๑๑ แผนกกรม- เพาะปลูก ส่วนการทำไหม "ข้าหลวงเทศาภิบาลสำเร็จราชการ มณฑลนครราชสีมา กราบทูลพระเจ้าลูกยาเธอกรมหมื่นพิริยมหินทโรคม" ที่ ๘/๑๒๗๕๖ ลงวันที่ ๒๖ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๒๗ (พ.ศ. ๒๔๕๐)

^๓ กจร. กษ. (ใหม่) เรื่องที่ ๔๐๕ ตอนที่ ๑ เล่มที่ ๒๑ แผนกกรม- เพาะปลูก "คำสั่งให้มีสเตอร์เอช โยโคตะ ผู้อำนวยการกองช่างไหมมณฑล นครราชสีมา เข้ามารับราชการตำแหน่งผู้อำนวยการ (เอกชเบิด) การเพาะปลูก กระทรวงเกษตรธิการ ร.ศ. ๑๒๘" คำสั่งที่ ๒๘/๑๘๖๖๒ ตั้งแต่วันที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๒๘ (พ.ศ. ๒๔๕๓).

พ.ศ. ๒๔๕๓ (ค.ศ. ๑๙๑๐) นายโยโคทะ ก็ได้ร่างข้อบังคับและระเบียบการ
สำหรับกองที่ปรึกษาราชการแผนกทำไหมและกองช่างไหม

ครั้น พ.ศ. ๒๔๕๕ (ค.ศ. ๑๙๑๒) ได้มีการรวมโรงเรียนเกษตร
(โรงเรียนช่างไหม) เข้ากับโรงเรียนข้าราชการพลเรือน^๑ เมื่องานเกี่ยวกับ
กรมช่างไหมเริ่มน้อยลง รวมทั้งมีคนไทยที่มีความรู้ทางการไหมเกิดขึ้น ทางรัฐบาลไทย
จึงเลิกจ้าง นายโยโคทะใน พ.ศ. ๒๔๕๕

นอกจากนายโยโคทะ และนายโทยามะ ที่เข้ามามีบทบาทในการช่วย
ปรับปรุงและบำรุงการไหมของไทยให้ดีขึ้นแล้ว ยังมีชาวญี่ปุ่นที่เข้ามาเป็นผู้ช่วยของ
ผู้อำนวยการไหมทั้งสองคนนี้ในการปรับปรุงไหมหลายคน เช่น

นายโทริทึระ มิซึมะ เป็นผู้ช่วยสำหรับปลูกต้นหม่อน

นายโยชิโจโร ทาคานะ เป็นผู้ช่วยสำหรับรักษาโรคเกิดบนตัวไหมและ
ใบหม่อน

นางสาวเซอิ โคอูบุ (Miss. Sei Kokubu) เป็นต้น^๒

ในการสอนการทำไหมนี้บางครั้งก็ประสบความยากลำบาก คือ ราษฎร
มักไม่ค่อยเชื่อฟังคำแนะนำของพนักงานช่างไหม และราษฎรบางคนที่ได้รับเครื่อง

^๑ กข. กษ. (ใหม่) เรื่องที่ ๒๓๓ ตอนที่ ๑ เล่มที่ ๓๑ แผนกเพาะปลูก
ส่วนการทำไหม "พระยาศรีวิรวงษ์ บัญชาการโรงเรียนข้าราชการพลเรือน
เรียนมหาดำมาศย์ตรี พระยาประจักษ์พิริบาล ปลัดทูลฉลอง กระทรวงเกษตรธิการ"
ที่ ๗/๑๓๗ ลงวันที่ ๑ ตุลาคม ร.ศ. ๑๓๑ (พ.ศ. ๒๔๕๕)

^๒ กข. กษ. (ใหม่) เรื่องที่ ๒๓ แผนกกรมเพาะปลูก ส่วนการเบิกจ่าย
เล่มที่ ๔ "โตยามากะว่าเรียนท่านเสนาบดีกระทรวงเกษตรธิการ" ลงวันที่ ๒๕
สิงหาคม ร.ศ. ๑๒๑ (พ.ศ. ๒๔๔๕).

สาวไหมไปแล้ว ก็เอาไปเก็บเสีย ต้องอาศัยเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองช่วยชี้แจงให้
 ราษฎรเข้าใจความประสงค์ของกรมช่างไหม^๑ จึงได้โอนสาขากองช่างไหมให้
 อยู่ภายใต้บังคับบัญชาของข้าหลวงเทศาภิบาลใน พ.ศ. ๒๔๕๓ (ค.ศ. ๑๙๑๐)
 ปรากฏว่าความพยายามของญี่ปุ่นที่จะทะนุบำรุงไหมไทยให้มีคุณภาพดีขึ้นนั้นประสบ
 ความสำเร็จ ก็เห็นได้จากในช่วงระยะเวลาที่ชาวญี่ปุ่นจะมาทำการ
 ปรับปรุงไหมนั้น ไทยส่งไหมออกต่างประเทศไม่สม่ำเสมอ (ดูได้จากตาราง
 ที่ ๓ ท้ายบท) คือ ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๔๐ - ๒๔๕๓ (ค.ศ. ๑๘๙๗ - ๑๙๑๐)
 นั้น ไทยส่งไหมออกปีเดียวและมีมูลค่าเพียง ๒๒,๘๗๗ ดอลลาร์ แต่ต่อมาหลังจาก
 พ.ศ. ๒๔๔๔ (ค.ศ. ๑๙๐๑) แล้ว ไทยมีไหมส่งออกทุกปี และมีมูลค่ามากขึ้นกว่า
 แต่เดิม คือ มีมูลค่าถึง ๕๓๕,๗๔๘ ดอลลาร์ ใน พ.ศ. ๒๔๕๕ (ค.ศ. ๑๙๑๒)
 และปีที่มีมูลค่าส่งออกมากที่สุดคือ พ.ศ. ๒๔๕๒ (ค.ศ. ๑๙๐๙) มีมูลค่าถึง
 ๙๒๙,๘๘๒ ดอลลาร์ ซึ่งเป็นไหมดิบ ๔๔๗,๐๘๙ ดอลลาร์ และผ้าไหมสีดำ
 (Black Silk Piece Good) เป็นมูลค่าถึง ๔๘๒,๘๙๓ ดอลลาร์^๒ จากมูลค่า
 ไทยส่งออกนี้แสดงให้เห็นผลสำเร็จของญี่ปุ่นที่เข้ามาปรับปรุงไหมให้แก่ไทย
 ถึงแม้ว่าผู้ชำนาญชาวญี่ปุ่นจะทำให้กิจการไหมดีขึ้น ตั้งเป็นกรมช่างไหม
 และมีการส่งไหมเป็นสินค้าออกที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของประเทศก็ตาม ต่อมาใน
 พ.ศ. ๒๔๕๖ (ค.ศ. ๑๙๑๓) ก็ได้ลดเลิกการบำรุงไหมและกองช่างไหมต่าง ๆ

^๑ กจข. กษ. (ใหม่) เรื่องที่ ๓๕๐ ตอนที่ ๑ เล่มที่ ๒๐ แผนกเพาะปลูก
 ส่วนคำสั่ง "เสนาบดีกระทรวงเกษตรธิการ ถึง พระยาจำแนบคดี ข้าหลวง
 เทศาภิบาลสำเร็จราชการมณฑลนครราชสีมา" ที่ ๙/๒๐๐๕๕ ลงวันที่ ๒๔ มีนาคม
 ร.ศ. ๑๒๙ (พ.ศ. ๒๔๕๓)

^๒ The Directory for Bangkok and Siam. ระหว่างปี ๒๔๔๐ - ๒๔๕๓
 (ค.ศ. ๑๘๙๗ - ๑๙๑๐).

ทั้งนี้เพราะรัฐบาลได้มีการเปลี่ยนแปลงนโยบายตั้งที่หลวงชำนาญโกศยาศาสตร์
กล่าวไว้ในหนังสือของกรมเกษตรและการประมง กระทรวงเกษตร เรื่องการ
เลี้ยงไหม ทำไหม ฉบับพิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๘ ว่า

"...โครงการในเรื่องการเลี้ยงไหม ทำไหม จะเข้า
รูปอยู่แล้ว แต่รัฐบาลสมัยนั้นเปลี่ยนโครงการบำรุง
กสิกรรมหนักไปในทางอื่น จึงได้สั่งให้เลิกสถานีฝึกหัด
การทำไหมเสียแต่ พ.ศ. ๒๔๕๖ การทำนุบำรุงการ
เลี้ยงไหม ทำไหม จึงได้ยุติลงตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๕๖
เป็นคนมา..."^๑

นอกจากล้มเลิกการทำไหมเพราะรัฐบาลเปลี่ยนโครงการแล้ว การ
เลี้ยงไหมยังประสบอุปสรรคนานาประการ เช่น ไหมเป็นโรค ทำให้การเลี้ยงไหม
ต้องขาดทุน การที่จะส่งเสริมให้ราษฎรเลี้ยงไหมเป็นอาชีพเพียงค้ำเลี้ยงครอบครัว
ไม่อาจจะทำได้ จึงได้แต่ส่งเสริมให้มีการเลี้ยงไหมเป็นลำไ้เท่านั้น^๒

เพราะฉะนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า การที่ชาวญี่ปุ่นเข้ามาทำการทำนุบำรุงไหม
ให้ไทยนั้น ประสบความสำเร็จ แต่เหตุที่ไม่ได้มีการทำสืบต่อมาเป็นการใหญ่โต
เช่นเดิม ก็เพราะทางฝ่ายรัฐบาลไทยเองเปลี่ยนนโยบายไปบำรุงกสิกรรมอื่นแทน
นอกจากทางด้านกฎหมาย การศึกษา และการเกษตรแล้ว ยังมีชาวญี่ปุ่น
เข้ามารับราชการในเมืองไทยทางด้านสาขาอื่นอีกคือ นายเค ตายามา ช่างเขียน
ชาวญี่ปุ่นมีตำแหน่งเป็นนายตรวจการกรมรถไฟแผ่นดิน รับราชการอยู่เมืองไทยถึง
๒๕ ปี ตั้งแต่วันที่ ๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๔๒ ถึง ๓๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๗
เมื่อลาออกจากราชการแล้วได้รับพระราชทานบำนาญเป็นเงินปีละ ๑,๔๑๒ บาท

^๑ตามที่อ้างไว้ใน ไหมไทย, โดยคณะกรรมการส่งเสริมสินค้าไหมไทย
หน้า ๘.

^๒ประวัติกระทรวงเกษตร, ที่ระลึกคล้ายวันสถาปนาครบ ๗๕ ปี
๑ เมษายน ๒๕๑๐ หน้า ๑๖.

นายเค ตายามา นี้ กระทรวงคมนาคมยกย่องความคิดความชอบมาก ว่าปฏิบัติงานอย่างเข้มแข็ง ตลอดเวลาที่รับราชการ ๒๕ ปีนั้น เขาลาพักราชการเพียง ๗ เดือน ๘ วันเท่านั้น

นอกจากนี้ยังมีผู้ชำนาญญี่ปุ่นอยู่เมืองไทยอีกหลายสาขา เช่น นายมิกิ (Mr. Miki) เป็นครูช่างรักประจำกรมศิลปากร มีบางคนที่ย่างมาเพื่อทำงานชั่วคราว เช่น นายจรุหะระ มาเปิดทองพระพุทธรชินราช^๒ หรือบางครั้งก็จ้างญี่ปุ่นมาทำสวนในพระบรมมหาราชวัง เป็นต้น

สรุป

จะเห็นได้ว่าในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ไทยนิยมจ้างชาวญี่ปุ่นเข้ามารับราชการทางคานต่าง ๆ เช่น ทางคานกฎหมาย การศึกษา และทางการเกษตร ทั้งนี้เพราะเป็นระยะเวลาที่ไทยดำเนินการปรับปรุงประเทศ พระองค์ทรงเห็นว่าญี่ปุ่นเป็นประเทศทางตะวันออกที่มีชนบทธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมคล้ายคลึงกับไทย ประสบความสำเร็จในการปรับปรุงประเทศอย่างรวดเร็ว จึงทรงนิยมชื่นชมความสามารถของญี่ปุ่น เป็นเหตุให้ทรงจ้างชาวญี่ปุ่นมารับราชการในไทย ชาวญี่ปุ่นเหล่านี้ได้มีส่วนช่วยปรับปรุงงานแต่ละคาน เช่น นายมาซาโอะ ช่วยในการปรับปรุงกฎหมายไทย นางสาวยาซุอิ ได้มีส่วนช่วยเหลือในระยะที่ไทยกำลังวางรากฐานการศึกษาของสตรี และ นายโทยามะ ได้มีส่วนช่วยปรับปรุงกิจการใหม่ของไทย เป็นต้น แต่การนิยมจ้างชาวญี่ปุ่นนี้ก็ปรากฏแต่เพียงในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเท่านั้น ทั้งนี้เพราะพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงได้รับการศึกษาจากประเทศตะวันตก จึงอาจจะนิยมจ้างชาวตะวันตกมากกว่าชาวญี่ปุ่นก็ได้

^๑ กจช. ร.๖, บ.๒.๒๓/๔๗ "พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าศุภโยคเกษมกรามทูล พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว" ลงวันที่ ๑๐ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๓ ที่ ๑๖๔/๓๕๔๔

^๒ กจช. ร.๕, บ.๒ ข.๑/๖๕ "ร่างพระราชหัตถเลขาถึงกรมสมมตอมรพันธุ์" ที่ ๑๔๔/๑๕๔๒ ลงวันที่ ๕ มกราคม ร.ศ. ๑๒๔ (พ.ศ. ๒๔๕๒).

ตารางที่ ๓

ตารางการส่งไหมเป็นสินค้าออกของไทย

ปี	มูลค่า (กอลดาร์)	
พ.ศ. ๒๔๔๐ (ค.ศ. ๑๘๙๗)	-	
พ.ศ. ๒๔๔๑ (ค.ศ. ๑๘๙๘)	ไหมดิบ ๖๒,๘๙๗	
พ.ศ. ๒๔๔๒ (ค.ศ. ๑๘๙๙)	-	
พ.ศ. ๒๔๔๓ (ค.ศ. ๑๙๐๐)	-	
พ.ศ. ๒๔๔๔ (ค.ศ. ๑๙๐๑)	ไหมดิบ ๘๔,๐๑๕	
พ.ศ. ๒๔๔๕ (ค.ศ. ๑๙๐๒)	ไหมดิบ ๑๕๑,๕๖๘ ผ้าไหมสีกำ ๓๙๔,๒๘๐	รวม ๕๓๕,๗๔๘
พ.ศ. ๒๔๔๖ (ค.ศ. ๑๙๐๓)	ไหมดิบ ๗๒,๗๑๐ ผ้าไหมสีกำ ๔๓๓,๓๗๑	รวม ๖๐๖,๐๘๑
พ.ศ. ๒๔๔๗ (ค.ศ. ๑๙๐๔)	ไหมดิบ ๒๗๒,๕๒๕ ผ้าไหมสีกำ ๖๒๖,๕๓๗	รวม ๘๙๘,๐๖๒
พ.ศ. ๒๔๔๘ (ค.ศ. ๑๙๐๕)	(ไม่พบเอกสาร)	
พ.ศ. ๒๔๔๙ (ค.ศ. ๑๙๐๖)	(ไม่พบเอกสาร)	
พ.ศ. ๒๔๕๐ (ค.ศ. ๑๙๐๗)	ไหมดิบ ๓๙๑,๗๐๖ ผ้าไหมสีกำ ๒๘๖,๘๒๐	รวม ๖๗๘,๕๒๖
พ.ศ. ๒๔๕๑ (ค.ศ. ๑๙๐๘)	ไหมดิบ ๔๘๑,๓๓๐ ผ้าไหมสีกำ ๔๒๗,๖๐๖	รวม ๙๐๘,๙๓๖
พ.ศ. ๒๔๕๒ (ค.ศ. ๑๙๐๙)	ไหมดิบ ๔๔๗,๐๘๙ ผ้าไหมสีกำ ๔๔๒,๘๙๓	รวม ๘๘๙,๙๘๒
พ.ศ. ๒๔๕๓ (ค.ศ. ๑๙๑๐)	ไหมดิบ ๒๑๕,๗๖๖ ผ้าไหมสีกำ ๓๘๒,๑๔๖	รวม ๕๙๗,๙๑๒

จาก The Directory for Bangkok and Siam

ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๔๐ - ๒๔๕๓ (ค.ศ. ๑๘๙๗-๑๙๑๐)